

dünyaya duyuran ashapla onların takipçilerine karşı takındıkları olumsuz tavır daima endişe ile karşılanmıştır.

III. (IX.) yüzyıldan itibaren ehl-i bid'atı tenkit için çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Şâfiî'nin *er-Red 'alâ ehli'l-ehvâ'* (Bağdâdî, s. 221), Ahmed b. Hanbel'in *er-Red 'ale'z-zenâdika ve'l-Cehmiyye* (İskenderiye 1971), Ebû Âsım Hüsey b. Esrem'in *Kitâbü'l-İstikâme fi'r-red 'alâ ehli'l-bida'*, Eş'arî'nin *el-Lüma'* (Beyrut 1408/1987), Malatî'nin *et-Tenbîh ve'r-red 'alâ ehli'l-bida'* (Beyrut 1388/1968), İbn Hazm'ın *en-Neşâ'ihu'l-müniciye mine'l-fedâ'ihî'l-muħziye* (*el-Faşl*, II, 275), Ebû Mutî' en-Neseî'nin *er-Red 'alâ ehli'l-bida' ve'l-ehvâ'id-dâleti'l-muħlle* (Kahire 1980), İbn Hacer el-Heytemî'nin *eş-Şavâ'iku'l-muħrika fi'r-red 'alâ ehli'l-bida' ve'z-zenâdika* (Beyrut 1403/1983) adlı eserleri bunlardan bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "bid'at", "imân" md.leri; Tehânevî, *Keşşâf*, "bid'at" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "bd'a" md.; Mustafavî, *et-Taħkîk*, "bd'a" md.; Dârimî, "Muḳaddime", 6, 7, 17, 19, 20, 23, 57; Buhârî, "Ezân" 56; a.mlf., *Halku ef'âli'l-ibâd* ('Akâ'idü's-selef içinde, nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr — Ammâr C. et-Tâlibî), İskenderiye 1971, s. 124, 130, 157, 167; Müslim, "Muḳaddime", 1, "İmân", 1, "Zekât", bab 47, 48; Tirmizî, "Kader", 13, "İlim", 16; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 6, 7, 14, 18, 20, 26; a.mlf., *Mecâ'il-ül-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Kahire 1353, s. 264, 266-272; Ebû Hanîfe, *el-Âlim ve'l-müte'allim* (nşr. M. Zâhid Kevserî, trc. Mustafa Öz, *İmâm-ı Âzam'ın Beş Eseri* içinde), İstanbul 1981, s. 13; Ahmed b. Hanbel, *er-Red 'ale'z-zenâdika ve'l-Cehmiyye* ('Akâ'idü's-selef içinde, nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr — Ammâr C. et-Tâlibî), İskenderiye 1971, s. 52, 64-67; a.mlf., *Kitâbü's-Sünne* (nşr. Muhammed Saîd b. Besyûnî), Beyrut 1405/1985, s. 24, 40, 112-113; Kâsım b. İbrâhîm er-Ressî, *Kitâbü Uşûl'il-âdl ve't-tevhîd* (*Resâ'ilü'l-âdl ve't-tevhîd* içinde), Kahire 1971, I, 120-121; İbn Şâzân en-Nisâbüri, *el-İzâh*, Tahran 1363 hş., s. 3-5; İbn Kuteybe, *el-İhtilâf fi'l-lafz* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Kahire 1348, s. 54-58; a.mlf., *Te'vîlî muḫtelifi'l-ḥadîs* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1408/1988, s. 35-36, 64, 65; Dârimî, *er-Red 'ale'l-Cehmiyye*, s. 4-5, 8, 40, 61, 82, 89-91, 103-104; İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/1980, I, 8, 16, 21-22; İbn Huzeyme, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Abdülâzîz b. İbrâhîm eş-Şehvân), Riyad 1408/1988, I, 9-10, 58, 404; II, 815-816; Ebû Mutî' en-Neseî, *er-Red 'alâ ehli'l-bida' ve'l-ehvâ'id-dâleti'l-muħlle* (nşr. Marie Bernand), *İsl* içinde, Kahire 1980, XVI, s. 55-60; Eş'arî, *Maḳâlât* (Ritter), s. 292, 294, 472, 475; a.mlf., *Uşûlû Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* (nşr. Muhammed Seyyid el-Celyed), Kahire 1987, s. 32, 103-104; Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red*, s. 13, 42, 81, 82, 102, 176; Âcurrî, *eş-Şer'â* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1403/1983, s. 15, 21, 64,

143-149; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 201, 202; İbn Mende, *Kitâbü'l-İmân* (nşr. Ali b. Muhammed el-Fakihî), Beyrut 1406/1985, I, 117-118; Kâdî Abdülcebbar, *Fazlû'l-i'tizâl ve ṭabaḳâtü'l-Mu'tezile* (nşr. Fuad Seyyid), Tunus 1393/1974, s. 138-165, 166, 167, 184-187; Bağdâdî, *el-Fark* (Kevserî), s. 4-6, 13-14, 21, 80, 125, 216, 217; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre), I, 161; II, 267-272, 275, 276; III, 292; IV, 111; V, 33, 98; Beyhâkî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, s. 10, 325, 369; Ebû'l-Yûser el-Pezdevî, *Uşûlû'd-dîn* (nşr. H. Peter Linss), Kahire 1383/1963, s. 241-242, 256-259; İbn Ebû Ya'la, *Ṭabaḳâtü'l-Hanâbile*, I, 242, 244; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 16, 30, 31, 37, 203; Şerhu'l-'Akâidetü't-Ṭahâviyye, s. 338, 339, 362-363; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 339, 344, 347-348, 373, 376, 427; a.mlf., *İktizâ'ü's-şarâti'l-mus-takîm* [baskı yeri ve yılı yok] (el-Mektebetü'l-Medenî), s. 275, 276, 289, 462; a.mlf., *Der'ü te'aruḫil-'aḳl ve'n-naḳl* (nşr. M. Reşad Sâlim), [Riyad] ts. (Dârü'l-Künûzî'l-edebiyehi), III, 463-464; V, 286, 390; VII, 100-101, 187, 244, 285, 290-291; VIII, 304; a.mlf., *Minḥâcüs-sünne* (nşr. M. Reşad Sâlim), [Riyad] 1406/1986, I, 20, 68, 315-316; V, 94-95, 134, 154, 167, 170, 175, 428-429, 441-442; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İctimâ'u'l-cüyûsü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 6; İcî, *el-Aḳâ'idü'l-Âdudiyye* (Gelenbevi, *Hâşiye* içinde), İstanbul 1323, I, 35-36; İbn Müfliḫ el-Makdisî, *el-Âdâbü's-şer'iyye ve'l-mineḫu'l-mer'iyye*, Kahire 1987, I, 199, 201-202, 209, 232-233, 237; Sübkî, *Ṭabaḳât* (Tanâhî), III, 374-375, 398, 416, 421; Şâtibî, *el-İ'tisâm*, s. 36-38, 47-51, 57, 60, 61, 65, 106, 120, 124-128, 143-145, 177; İbnü'l-Murtazâ, *el-Münḫe ve'l-emel*, Beyrut 1979, s. 122-124; İbnü'l-Vezîr, *İşârâtü'l-ḥaḳ 'ale'l-halk*, Beyrut 1403/1983, s. 21-22, 35, 84-87, 93, 100-123, 130; Süyûtî, *Şavnu'l-manḫûḳ ve'l-keḫlâm* (nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr), Kahire 1970, s. 103-105, 124, 131, 149, 165-166; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât* (nşr. Adnan Derviş — Muhammed el-Misrî), Beyrut 1413/1993, s. 243-244; Beyâzî-zâde, *İşârâtü'l-merâm*, s. 33, 34, 37, 48, 51; Hucendî, *Hükmullâhî'l-vâhidü's-samed*, Kahire, ts. (Matbaatü İsâ el-Bâbî el-Halebî), s. 16, 50, 75-80; Şevkānî, *Fethu'l-kadîr*, II, 128; Süleyman Sırrı, *Kenzü'l-akâid*, İstanbul 1316, s. 9; İzmîrî İsmail Hakkı, *Muḫassalü'l-keḫlâm ve'l-hikme*, İstanbul 1336, s. 3-4, 73-78, 89, 194; Abdülkâdir Bedrân, *el-Medḫal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Dimaşk 1919, s. 31-33; Reşid Rızâ, *Tefstrü'l-menâr*, I, 187, 189; VIII, 398, 400-401; IX, 133; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1977, I, 286-289, 328-329; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlali), Ankara 1981, s. 6, 14-22, 42-43, 53, 99, 122, 178, 182, 207; Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi: Giriş*, İstanbul 1993, s. 109-110, 148-149, 155-158, 274-276; Ahmet Yaşar Ocak, "Türk Hetorodoksi Tarihinde Zındık, Hâricî, Râfızî, Mülhid ve Ehl-i Bid'at Terimlerine Dâir Bazı Düşünceler", *TED*, sy. 12 (1982), s. 507-520.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

EHL-i BÜYÜTÂT

(bk. EHLÜ'L-BÜYÜTÂT).

EHL-i EHVÂ

(أهل الأهوال)

İnanç ve davranışlarını beşerî görüş ve arzulara göre oluşturanlar anlamında bir tabir.

Ehl kelimesiyle "nefsânî arzu, temayül" mânasındaki hevânın çoğulu olan ehvâ kelimesinden oluşan ehl-i ehvâ (ehlül'l-ehvâ) tanılaması sözlükte "nefsin arzularına uyanlar" anlamına gelir. Terim olarak "inanç ve davranışlarını, peygamberlerce tebliğ edilen ilâhî buyruklara dayandırmaksızın sadece beşerî görüş ve arzulara göre oluşturanlar" şeklinde tanımlanabilir.

Kur'an-ı Kerim'de ehl-i ehvâ tabiri geçmemekle birlikte yahudiler, hristiyanlar, müşrikler, putperestler, âhireti inkâr eden topluluklar gibi değişik zümrelerin Hz. Peygamber'e vahyedilen Kur'an'a iman etmeyip beşerî arzularına (hevâ-ehvâ) uydukları bildirilmiş, Resûl-i Ekrem'e de onların din diye ileri sürdükleri arzularına uymaması emredilmiş, böylece beşerî görüşlere dayanan anlayışların din haline getirilmesinin yanlışlığına dikkat çekilmiştir (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hvy" md.). İslâm literatüründe bu tabirin ortaya çıkışında Kur'an'daki bu kullanımların etkili olduğu düşünülebilir.

Ehl-i ehvâ tabiri Hz. Peygamber'e nisbet edilen hadislerde de yer almamıştır. Ancak bazı rivayetlere göre Resûl-i Ekrem Kur'an'ı, insanların hevâları tarafından saptırılmasına engel olacak yegâne kaynak olarak göstermiş (Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 14); kişinin, hevâsını vahyedilmiş ilkelere tâbi kılmadıkça mümin olamayacağını (Ferrâ el-Begavî, I, 160), ümmeti hakkında en çok endişe duyduğu hususlardan birinin de onların hevâları tarafından saptırılma ihtimali olduğunu ve ümmeti içinden böyle toplulukların çıkacağını belirtmiştir (*Musned*, IV, 102, 423).

II. (VIII.) yüzyıldan itibaren İslâm literatüründe yer alan ehl-i ehvâ terkihi İmam Mâlik'e atfedilen bazı rivayetlerde kullanılmıştır. Bu rivayetlerde ehl-i ehvâ tabiriyle Mu'tezile'nin ve diğer bazı İslâmî fırkalara mensup kelâmcıların kastedildiği görülür (Süyûtî, s. 117). Abdülkâhîr el-Bağdâdî'nin kaydettiğine göre İmam Şâfiî *er-Red 'alâ ehli'l-ehvâ'* adlı bir eser yazmış ve ehl-i ehvâyâ ait görüşleri eleştirerek bu tabirin İslâmî literatürde yerleşmesinde rol oynamıştır

(*el-Fark*, s. 221). Şâfiî'nin ehl-i ehvâ ile kimleri kastettiği hususunda bilgi yoktur. Ancak onun nübüvveti kanıtlamak ve Brahmanizm'i reddetmek amacıyla da bir eser yazdığı (*Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1384) dikkate alınırsa bu tabirle, İslâm dışında kalan grupları veya İslâm'dan çıktığına hükmettiği bid'at fırkalarını kastettiği söylenebilir. Daha sonra bazı hadis mecmualarında, ehl-i ehvâdan sakınmayı telkin eden hadislerin bulunduğu bab başlıklarında ehl-i ehvâ terkihi kullanılmış ve bir kısım tâbiînin konuya ilişkin görüşleri nakledilmiştir. Bu kaynaklarda verilen bilgilere göre Şa'bî, görüşleri kendilerini cehenneme düşüreceği için, kelimenin kökündeki "yukarıdan aşağıya inmek, düşmek" mânasına dayanarak bazı gruplara "ashâbü'l-ehvâ" adı verildiğini söylemiş, Evzâî ehl-i ehvânın fikirlerinin İblis'in telkinlerinden ibaret olduğunu belirtmiş, İbn Sîrîn sapık kimseler olan ehl-i ehvâ ile bir arada bulunmanın ve dinî konularda onlardan bilgi almanın câiz olmadığını söylemiş, Ebû Kûlâbe ise ehl-i ehvânın kâfir olduğuna ve bu sebeple onlara karşı kıtlık kullanılması gerektiğine hükmetmiştir (Dârimî, "Muḥaddime", 16, 30, 35; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 3, 4). Muhaddislerden Ebû Dâvûd, Hz. Peygamber'in, "Müteşâbih âyetlere uyanları görünce bilin ki Allah'ın kalplerinde eğrilik bulunduğu" bildirildiği kimseler bunlardır; onlardan sakınınız" şeklindeki sözlerinde ehl-i ehvâyâ işaret edildiğini düşünerek bu rivayeti "Bâbü mücânebeti ehli'l-ehvâ" başlığı altında zikretmiştir (Ebû Dâvûd, "Sünnet", 2). İmam Buhârî ehl-i ehvâ tabirini bazı hadisleri kabul etmeyenler hakkında kullanmış ve bunları bir kısım âyetlere inanıp bir kısmını reddederek Kur'an'ı alaya alanlara benzetmiştir (*Hâḥ-ku ef'âli'l-ibâd*, s. 169).

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre hadis âlimleri ehl-i ehvâ tabirini, başta Cehmiyye ve Mu'tezile kelâmcıları olmak üzere genellikle Selef çizgisi dışında kalan İslâmî fırkaları içine alacak şekilde geniş bir anlamda kullanmışlar, hatta onunla daha çok ehl-i bid'atı kastetmişlerdir. Bu anlayışın etkisiyle olacaktır ki III. (IX.) yüzyıldan sonra itikadî mezhepler hakkında yazılan kitaplarda ehl-i ehvâ tamlaması ehl-i bid'atla eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Nitekim Eş'arî, kabirde sorgu meleklerinin mevcudiyetini inkâr edenler için ehl-i ehvâ tabirini kullanmış ve bunu muhtemelen ehl-i istikâmet yani Ehl-i sünnet karşıtı olan bid'at

fırkalarını ifade etmek amacıyla zikretmiştir (*Maḳālât*, s. 473, 478; krş. Malatî, s. 123-125; Ramazan b. Muhammed el-Hanefî, s. 224). Eş'arî'nin çağdaşı olan Malatî de *et-Tenbîh ve'r-red* adlı eserinde Mâneviyye, Mezdekiyye gibi bir iki istisna hariç Havâric, Mürcie, Cehmiyye, Mu'tezile, Kaderiyye ve Şîa'dan ibaret olan İslâmî fırkalara ait görüşleri nakledip eleştirmiş, Ehl-i sünnet dışında kalan bu fırkaların hevâlarına uyduklarını ve böylece Hz. Peygamber'in getirdiği ilmin (vahyin) dışına çıktıklarını söylemiştir. Zira ona göre, meselâ Şîa'nın Selmân-ı Fârisî, Ammâr b. Yâsir, Ebû Zer el-Gıfârî gibi bazı sahâbiler dışında bütün ashâbı tekfir etmesi hevâlarına uymalarından başka bir gerekçe ile açıklanamaz (*et-Tenbîh ve'r-red*, s. 12-13). Daha sonra gelen Abdülkâhîr el-Bağdâdî, Seyfeddin el-Âmidî gibi kelâmcılar da bu anlayışı devam ettirmişler, nihayet müteahhir dönem âlimlerinden Seyyid Şerîf el-Cürcânî ve Tehânevî ehl-i ehvâyı, "Ehl-i sünnet dışında kalan ehl-i kible" diye tanımlamışlardır (*et-Ta'rifât*, s. 27; *Keşşâf*, "hevâ" md.). Bunlara karşılık İbn Hazm'ın *el-Faṣl fi'l-mîlel ve'l-ehvâ ve'n-nihâl* adlı meşhur eserinde, İslâmî fırkaların yanı sıra felsefî bazı görüşlerle İslâm dışındaki çeşitli dinlere ait inançları nakledip eleştirmesi dikkate alınırsa onun ehl-i ehvâyâ, ehl-i bid'at mezheplerine ilâve olarak semavî kitapları tahrif edip beşerî arzuları doğrultusunda oluşturdukları dinî-felsefî anlayışları benimseyenleri kapsayacak şekilde geniş bir anlam verdiği görülür. Dinlerin ve mezheplerin tasnifi konusunda otoritelerden biri sayılan Şehristânî, bazı açılardan isabetli bir yaklaşımla ehl-i ehvâ tabirine önemli bir açıklık getirmiştir. Ona göre insanlar inanç bakımından "ehlü'l-ehvâ" ve "n-nihâl" ve "ehlü'd-di-yânât ve'l-mîlel", kısaca "ehl-i ehvâ" ve "ehl-i dîn" olarak iki kısma ayrılır. Varlıklar ve olaylar hakkındaki inançlarını ilâhî bir kaynağa dayandırmadan sadece kendi görüşlerine ve arzularına göre oluşturan insanlara ehl-i ehvâ denir. Câhiliye Arapları'nın görüşleri, Sâbiîler, çeşitli felsefî ekollere mensup filozoflar, bütün putperestler, yıldızperestler, materyalistler, Brahmanlar ehl-i ehvâ içinde mütalaa edilir. Mecûsîlik, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet gibi dinlere inanlar ise ehl-i dînî teşkil ederler. Şehristânî ayrıca inanç açısından yaptığı bu tasnifin faydalandığı din ve mezhep tarihçileri tarafından da kabul edildiğini

kaydeder (*el-Milel*, I, 12-13, 37-38; II, 3). İbn Teymiyye de çok defa kelâmcılar ve bid'at fırkaları anlamında kullandığı ehl-i ehvâyı bazan filozoflarla Ehl-i kitap hakkında da kullanmıştır (*Der'ü te'ârûzi'l-âkl ve'n-naḳl*, V, 173; VII, 211). Buna göre itikadî fırkaların doğmaya başladığı II. (VIII.) yüzyıldan itibaren ortaya çıkıp literatüre geçtiği anlaşılan ehl-i ehvâyâ ilişkin görüşler iki noktada toplanmaktadır. a) Ehl-i ehvâ, Ehl-i sünnet dışında kalan bütün İslâmî fırkaların ortak adıdır. b) Bu tabir, inanç konularında ilâhî bir kitaba dayanmayan beşerî görüşleri benimseyenlere verilen addır. Ancak Kur'an-ı Kerîm'in yanı sıra bazı hadislerde hevâ ve ehvâ kelimelerinin, semavî kökenli de olsa muharref olduklarından İslâm dışında kalan bütün dinleri veya ilâhî kaynaklı olmayan inançları içine alacak şekilde geniş bir muhteva kazanması dikkate alınarak ehl-i ehvânın müslüman olmayan herkesi ifade eden bir tabir olarak kabul edilmesi gerekir.

Selefiyye'ye mensup olan hadis âlimleriyle onların etkisinde kalan bazı Ehl-i sünnet kelâmcıları ehl-i ehvâyı bid'at fırkalarından oluşan ehl-i kibleye hasretmek istemişlerdir. Onlar bu kanaatlerini, hevâ ve ehvâ ile ilgili nasların ehl-i bid'ata işaret etmesi, Hz. İsâ'yı tanılatan hristiyanlarla bazı bid'at fırkalarının görüşleri arasında benzerliğin bulunması, ehl-i bid'atın, cennete sadece kendilerinin gireceğini savunan Ehl-i kitap'la aynı paralelde yer alması, ehl-i bid'at kelâmcılarının İslâm'a aykırı felsefî görüşleri savunmaları gibi delillerle temellendirmeye çalışmışlardır (Bağdâdî, s. 144; İbn Teymiyye, *Der'ü te'ârûzi'l-âkl ve'n-naḳl*, VII, 179, 211; a.mlf., *Min-hâcûs-sünne*, VIII, 263; Şevkânî, I, 154). Ancak bu görüşün isabetli olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira itikadî konularda aklın desteğine başvurmak veya nasları akılcı bir yaklaşımla anlamaya çalışmakla dinî konularda nefsanî arzular istikametinde hareket etmek ve duygusallığı ön plana çıkarmak arasında büyük farklar vardır. Her şeyden önce akla başvurmak, Kur'an'ı ve dinî konuları akıl yoluyla anlamaya çalışmak bizat Kur'an'ın ısrarla tavsiye ettiği bir hussustur; bundan kaçınanlar Kur'an'da yerilmiştir (Yavuz, s. 48-53). Kelâm ilminin doğuşuna vesile olan ehl-i bid'at kelâmcılarının, akli nakle hâkim kıldıkları iddiası veya Buhârî'nin dediği gibi bazı hadisleri reddetmeleri sebebiyle ehl-i ehvâdan sayılmaları da doğru değildir. Çün-

kü Kur'an hevâ ve ehvâya uymayı değişik zümrelerden oluşan kâfirlere nisbet etmektedir. Ebû'l-Hüseyn el-Malâtî ile Abdülkâhîr el-Bağdâdî gibi âlimlerin kanaatlerine bağlı kalmak suretiyle (*et-Tenbîh ve'r-red*, s. 35; *el-Fark*, s. 13, 80) ehl-i bid'atı kâfir kabul ederek ehl-i ehvâ ile özdeşleştirmek ise ehl-i kiblenin tekfir edilemeyeceği ilkesine aykırı düşer. Öyle görünüyör ki Selef âlimlerinin kelâmcılarla ehl-i bid'at mensuplarını ehl-i ehvâya dahil etmeleri, bilgi vasıtalarını Kur'an ve hadise hasretmeleri ve ayrıca âhâd rivayetlerin de mutlaka kabul edilmesini gerekli görmeleri sebebiyledir. Halbuki Kur'an'a göre ilim vasıtalarından biri de akıldır ve zan yoluyla kesin bilgi hâsıl olmaz. Şu halde ehl-i ehvâ ile ehl-i bid'atın farklı anlamlar taşıdığını ve ehl-i ehvânın kâfirler hakkında kullanılması gereken bir tabir olduğunu kabul etmek daha uygun bir davranış olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "hvy" md.; *et-Ta'rifât*, "ehlü'l-ehvâ", "hevâ" md.leri; Te'hânevî, *Keşşâf*, "hevâ" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hvy" md.; *Müsned*, IV, 102, 423; Dârimî, "Muḥaddime", 16, 30, 35; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 2-4; Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 14; Buhârî, *Halku ef'âli'l-ibâd* (nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr — Ammâr C. et-Tâlibî, "Âkâ'idü's-selef" içinde), İskenderiye 1971, s. 168-173; İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/1980, I, 7; Eş'arî, *Maḳâlât* (Ritter), s. 473, 478; Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red*, s. 12, 13, 35, 80-81, 86, 123-125; Âcurrî, *eş-Şerî'a* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1403/1983, s. 5-6, 57; Bağdâdî, *el-Fark* (Kevserî), s. 11-12, 13, 80, 125, 144, 221; İbn Hazm, *el-Faṣl* (Umeyre), V, 33, 98; Ferrâ el-Begavî, *Meṣâbîḥü's-sünne* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî v.dğr.), Beyrut 1407/1987, I, 160; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 12-13, 37-38; II, 3; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, s. 88; İbn Teymiyye, *Der'ü te'ârüzil-'aḳl ve'n-naḳl* (nşr. M. Reşâd Sâlim), [Riyad], ts. (Dârü'l-Künûzî'l-edebiyye), V, 173, 264; VII, 172, 179, 211, 274; a.mlf., *Minhâcû's-sünne* (nşr. M. Reşâd Sâlim), [Riyad] 1406/1986, VIII, 211, 263; Sü-yûtî, *Şavnu'l-manṭıḳ ve'l-keḳlâm* (nşr. Ali Sâmî en-Neşşâr), Kahire 1970, s. 117; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1384; Şevkânî, *Fethu'l-ḳadîr*, I, 154; II, 48; Ramazan b. Muhammed el-Haneffî, *Şerḥu Ramaẓan Efendi 'alâ Şerḥi'l-'Aḳâ'id*, İstanbul 1320, s. 224; Reşîd Rızâ, *Tefsîrû'l-menâr*, VII, 505, 552; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 484, 530; Yusuf Şevki Yavuz, *Kur'ân-ı Kerîm'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*, İstanbul 1983, s. 48-53.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

EHL-i ESER

(bk. EHL-i HADİS).

EHL-i HADİS

(أهل الحديث)

Hadisçiler ve hadis taraftarları anlamında terim.

Ehl-i hadîs (ehlü'l-hadîs) veya aynı anlamdaki ashâbü'l-hadîs tabirleri sahâbiler zamanında kullanılmaya başlanmıştır. En çok hadis rivayet eden yedi sahâbiden biri olan Ebû Saîd el-Hudrî'nin hadis öğrenmeye çalışan gençlere, "Siz bizim halefimiz ve bizden sonraki ehl-i hadîssiniz" dediği nakledilir (Hatîb, *Şerefü aşhâbi'l-hadîs*, s. 22). Ehlü'l-hadîs, ashâbü'l-hadîs ve sāhibü'l-hadîs gibi tabirlerle, hadis öğrenim ve öğretimiyle uğraşan, râvilerin durumlarını bilen ve hadisi ilgilendiren bütün konularda söz sahibi olan kimseler kastedilmektedir. Buna göre ünlü hadis âlimi ve muhaddis Şu'be b. Haccâc sāhibü'l-hadîs sayılırken (İbn Sa'd, VII, 280) hadis rivayetinde kuvvetli olmayan, fazla hadis rivayet etmeyen Ferkad es-Sebahî sāhibü'l-hadîs sayılmamıştır (Müslim, "Muḥaddime", I, 27). Aynı şekilde Mâlikî fıkında söz sahibi olan Abdullah b. Nâfi' hadiste derinleşmediği için sāhibü'l-hadîs kabul edilmemiştir (Zehebî, X, 372, 373).

Ehl-i hadîs terimi zamanla "hadise göre amel etmeye çalışan kimse" anlamını da kazanmaya başladı. Nitekim ehl-i hadîsin önde gelen temsilcilerinden Ahmed b. Hanbel, sāhibü'l-hadîsi "hadisle amel eden kimse" diye tarif etmiştir. Ehl-i hadîs terimi bu anlamıyla, ehl-i re'y* ile birlikte hadisle amel eden bütün müslümanları kapsamaktaysa da hadisle amel etme ve bunun için belli usulleri kullanma söz konusu olduğunda Ehl-i sünnet'in bir kısmını teşkil eden (Hâkim, s. 3) ve naslara yaklaşımları farklılık arzeden bir ashâbü'l-hadîs ortaya çıkmaktadır. Ehl-i hadîsin en belirgin özelliği, hadisleri mümkün olduğu kadar yoruma tâbi tutmadan ve kıyasa başvurmadan uygulamak, aklî-edebî ilimlerden ziyade naklî ilimlerle ilgilenmek şeklinde ifade edilebilir. Hadislere şeklen bağlı kalmayı savunan Zâhirîler*le ehl-i re'ye yakınlığı ile bilinen Şâfiî ve Mâlikîler de ehl-i hadîs içinde kabul edilmiştir (Şehristânî, II, 45-46). Aynı şekilde, *el-Câmi'u's-şâhiḥ*'ine bab başlığı da dahil olmak üzere hadis dışında hiçbir şey yazmayan Müslim ile fikhî görüşlerini *el-Câmi'u's-şâhiḥ*'inin bab başlıklarında vermeye çalışan Buhârî ehl-i hadîsin farklı grupları içinde yer almış-

lardır. II (VIII) ve III. (IX.) yüzyıllar bu farklı yaklaşımları benimseyen kimselerin şiddetli mücadelesine sahne olmuş, ehl-i hadîs çeşitli dönemlerde şekilci tutumları sebebiyle tenkide uğramıştır.

İlk zamanlar hadis öğrenimi, Allah rızası için yapılan bir ibadet ve müslümanlara bir hizmet vesilesi sayılırken II. (VIII.) yüzyılda bu işin, halkın gösterdiği ilgi sebebiyle şehir meydanlarında binlerce, on binlerce insanın katıldığı bir gösteriş ve hatta kazanç vesilesi yapıldığı anlaşılmaktadır. Ehl-i hadîse mensup bazı kimseler işi tamamen nakilcilığe dökmüş ve hadisleri anlama yönünde bir gayret göstermemişlerdir. Hz. Ömer'in Medine dışına gönderdiği bazı sahâbîlere az hadis rivayet etmeleri yolundaki tavsiyeyle anlamadan rivayet etmenin mahzurlarını dikkate aldığı hatıra gelmektedir. Ehl-i hadîsten olan Hasan-ı Basrî'ye nisbet edilen, "Âlimlerin maksadı riayet etmek, sefihlerin maksadı riayet etmektir" sözüyle de bu hususa işaret edilmektedir (M. Zâhid Kevserî, s. 51). Taberî'nin, fakihlerin çeşitli konulardaki farklı görüşlerini ele aldığı *İhtilâfû'l-fuḳahâ'* adlı eserinde Ahmed b. Hanbel'in görüşlerine yer vermemesi, ehl-i hadîsin bu önemli simasını fakih kabul etmediğini göstermektedir. Bu sebeple birçok âlim ehl-i hadîse, muhaliflerinin tenkitlerine imkân vermemek için hadislerin fikhini öğrenmeyi tavsiye etmiştir (Hâkim, s. 66; Hatîb, *Muḥtaşaru Naşîḥati ehli'l-hadîs*, s. 31, 141, 152). Hatîb el-Bağdâdî, bir taraftan ehl-i hadîsi muhaliflerine karşı savunmak maksadıyla *Şerefü aşhâbi'l-hadîs*'i yazmış, diğer taraftan onlara hadislerin fikhini öğrenmeyi tavsiye eden *Naşîḥatü ehli'l-hadîs* adlı kitabını kaleme almıştır.

Asırlar boyunca devam eden bu tartışmalar tarafları etkilediği için ehl-i hadîsle ehl-i re'yden belli meselelerde anlaşma zemini bulanlar Ehl-i sünnet daîresinde bir araya gelmişlerdir. Bu durum ehl-i hadîsin lehine olmuş, onların hadisleri koruma, öğrenim ve öğretimi-ni sağlama hususunda hizmet etmele-rine imkân hazırlamıştır.

Ehl-i hadîsin meydana getirdiği zengin bir literatür vardır. İlk dönem hadis kitaplarının çoğunu bunların fikhî sahasındaki faaliyetleri olarak değerlendirmek mümkündür. Aynı şekilde akaidle ilgili hadisleri topladıkları kitaplar ehl-i hadîsin bu konudaki kanaatini, akaidle ilgili naslara te'vilsiz bağlılığını ortaya koymaktadır. Ehl-i hadîsi savunmak, on-